

Dagmara Chlasta-Obłąk

ORCID: 0000-0001-8115-4885

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

Doświadczenie przez uczniów muzyki na pozalekcyjnych zajęciach muzycznych w szkole

Experiencing Music by Students During Extracurricular Music Lessons at School

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszego artykułu są rozważania dotyczące pedagogicznych aspektów doświadczania muzyki poprzez uczestnictwo uczniów w chórze szkolnym w ramach pozalekcyjnych zajęć muzycznych. Doświadczenie, przeżywanie i poznawanie muzyki jest w całości wyrazem życia człowieka. Poza rozwijaniem zainteresowań i umiejętności wokalnych, chór szkolny w działaniu zespołowym kształci dyspozycje twórcze, emocjonalne i społeczne młodzieży, kulturalnie przy tym wypełniając ich czas wolny od obowiązkowych zajęć. Przeprowadzone badania empiryczne wśród uczestników zajęć lokują się w paradygmacie interpretatywnym (wyniki badań są opisowe i przyjmują postać narracji, opartej na kategoriach pojęciowych właściwych badanym).

SUMMARY

The subject of this article includes reflections on the pedagogical aspects of experiencing music through the participation of students in the school choir as a part of extracurricular musical activities. Experiencing, exploring and learning about music is the expression of human life in its entirety. In addition to developing interests and vocal skills, the school choir involves working in a team, which improves the creative, emotional and social dispositions of young people, while culturally fulfilling their time that is free from obligatory activities. The empirical research carried out among the participants of those classes is located within the interpretative paradigm (the results of the research are descriptive and take the form of a narrative based on conceptual categories appropriate to the researched individuals).

SŁOWA KLUCZOWE

młody człowiek, pozalekcyjne zajęcia muzyczne, formy aktywności muzycznej, doświadczanie muzyki, paradygmat interpretatywny.

KEYWORDS

young man, extracurricular music classes, forms of musical activity, experiencing music, interpretative paradigm

Wprowadzenie

*Z pewnością nadejdzie ten dzień,
w którym nauczanie muzyki stanowić będzie
organiczną część wewnętrznego życia szkoły¹.*

Emil Jaques-Dalcroze

Wśród wielu dziedzin sztuki największą siłę oddziaływania przypisuje się muzyce. Muzyka posiada swoiste wartości, które niezwykle silnie angażują młode pokolenie i wywołują zarazem zmiany w ich osobowości, stylu życia i stosunku do świata wartości. Wielkie przemiany, które charakteryzują nam czasy współczesne, spowodowały, iż to właśnie młodzież boryka się z problemami poszukiwania właściwych wartości, postaw i zachowań. Młody człowiek poddawany jest wielu różnorodnym wpływom środowiska rodzinnego, rówieśniczego, szkoły i nauczycieli, środków masowego przekazu i instytucji kulturalnych – pisze Halina Laskowska². Łacińskie powiedzenie: „*Sine musica nulla disciplina potest esse perfecta*”, czyli bez muzyki żadne wychowanie nie będzie pełne, było mottem wybitnego węgierskiego pedagoga Zoltana Kodaly’*a*, który walczył, aby muzyka odzyskała należne jej miejsce w systemie edukacji. Z historycznego punktu widzenia, już Damon w liście do areopagu – ateńskiej izby wyższej, sprawującej między innymi pieczę nad sprawami moralności publicznej, dowodził, że muzyka, rytm są ściśle powiązane z jakościami etycznymi. Dlatego „sprawą wagi państwowej powinna być właściwa edukacja muzyczna, przestrzeganie zasad muzyki i jej tradycji. Młodzież należy uczyć śpiewu i grania melodii skłaniających do odwagi, męskości, samokontroli i sprawiedliwości. Z kolei Platon uważał, że muzyka jest nośnikiem etosu, jest sztuką odtwórczą i naśladowczą – zakodowuje w sobie ludzkie emocje, a te odżywają

¹ E. Jaques-Dalcroze, *Pisma wybrane*, Warszawa 1992, s. 34.

² H. Laskowska, *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym ludzi młodych*, Bydgoszcz 1999, s. 7-8.

na nowo w duszach wykonawców i publiczności. Jest więc ważne szczególnie w nauczaniu – by wybierać muzykę prowokującą afekty pozytywne”³.

Wychowanie przez sztukę jest wychowaniem estetycznym, w którego praktyce rozwinęło się wychowanie muzyczne. Problematyka wychowania muzycznego jako integralna część ogólnego wychowania zajmuje szczególne miejsce w procesie wychowania w szkole (w ramach zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych) a także w środowisku pozaszkolnym. Wynika to zarówno z żywego zainteresowania się tym zagadnieniem przez naukę – przede wszystkim estetykę, psychologię i pedagogikę – jak też szerokich możliwości i łatwości dostępu do muzyki stworzonych przez współczesną technikę i cywilizację – podkreśla Eugeniusz Rogalski⁴. Przedmiotem niniejszego artykułu są rozważania dotyczące pedagogicznych aspektów doświadczania muzyki poprzez uczestnictwo młodzieży w chórze szkolnym.

Formy aktywności muzycznej w szkolnej edukacji muzycznej

Kształcenie muzyczne jest jedną z nielicznych płaszczyzn edukacyjnych, która może połączyć wiele zróżnicowanych form aktywności. W muzyce wyróżnia się pięć głównych form aktywności muzycznej: śpiew, gra na instrumentach, ruch przy muzyce i taniec, tworzenie muzyki (improwizacja), oraz słuchanie muzyki. Mają one na celu przede wszystkim kształcenie i rozwijanie podstawowych zdolności muzycznych, a przy tym korzystnie wpływają na wszechstronny rozwój dzieci i młodzieży. Najbardziej naturalną formą aktywności, wynikającą już z potrzeb nawet małego dziecka, jest śpiew, a piosenka jest najprostszym utworem muzycznym, który dziecko jest w stanie przeżyć, zrozumieć, zapamiętać i odtworzyć. Kształcenie głosu jest procesem złożonym, długotrwałym i polega na osiągnięciu pewnych umiejętności, między innymi: podparcia oddechowego, czystej intonacji, umiejętności używania i prowadzenia głosu oraz elastyczności i sprawności technicznej⁵. Głównym celem śpiewu jest radość dziecka, która jest jednocześnie warunkiem jego prawidłowego rozwoju psychicznego. Zdaniem Mirosława Kisiela: „śpiew i recytacja rytmiczna jako forma wypowiedzi, towarzyszy dziecku w dialogu rówieśniczym, a także

³ G. Szymańska, *Popularyzacja muzyki środkiem wychowania młodych*, [w:] *Muzyka środkiem wychowania młodych*, red. J. Lach, Z. Nawrocka, M. Popielińska, Bydgoszcz 2001, s. 64.

⁴ E. Rogalski, *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*, Bydgoszcz 1992, s. 13.

⁵ E. Lipska, M. Przychodzińska, *Muzyka w nauczaniu początkowym. Metodyka*, Warszawa 1990, s. 18.

międzypokoleniowym, łączy się z ruchem, grą na instrumentach, implikuje również aktywność twórczą i słuchanie muzyki”⁶. Drugą formą aktywności muzycznej jest gra na instrumentach, która początkowo rozpoczyna się od wystukiwania rytmów, a kończy się na znajomości nut z umiejętnością ich czytania. Instrumenty muzyczne rozwijają zdolności muzyczne oraz ogólną muzykalność. Ruch przy muzyce i taniec to kolejna forma aktywności muzycznej, która rozwija młodego człowieka nie tylko muzycznie i ruchowo, ale kształtuje u niego ogólne dyspozycje. Bronisława Dymara wymienia najczęściej występujące ćwiczenie ruchowe przy muzyce: inscenizowanie treści piosenek, własną improwizację do słuchanej muzyki, mimiczne scenki ruchowe, a także improwizację ruchową do słuchanej wcześniej melorecytacji, wyrażanie ruchem wartości rytmicznych i krótkich miniatur rytmicznych⁷. Ruch w sposób szczególny wykorzystany jest podczas zajęć tanecznych. „Taniec zawsze był wyrazem emocji, środkiem komunikacji międzyludzkiej, zaspokajał potrzeby estetyczne, stając się jednocześnie wyższą formą radości”⁸. Czynności związane z muzykowaniem pośrednio lub bezpośrednio zawsze mają charakter muzyczny. Bliskość kontaktu w tańcu, bezpośredni dotyk powoduje – pisze Anna Grajpel – że partnerzy muszą zauważyć się wzajemnie, nawiązać nic porozumienia i podjąć współpracę dyktowaną wspólnym rytmem muzyki i sposobem poruszania się. Taniec wykształcił i kultywuje określone sposoby zachowania się, dlatego też zrozumienie i przestrzeganie reguł tanecznych to realizacja norm obowiązujących w społeczeństwie. Przez taniec dokonuje się więc także na płaszczyźnie normatywnej integracja społeczna⁹. Kolejną formą aktywności muzycznej jest tworzenie muzyki (improwizacja). Popularnym ćwiczeniem jest układanie muzyki do wierszy ciekawych pod względem rytmicznym czy dźwiękonaśladowczym, które podczas zajęć twórczych przeradzają się w ciekawe formy muzyczne. Tworzenie może odbywać się na podstawie jednej z trzech cech: albo całkowitego kontrastu – jest to innowacja, albo na zasadzie podobieństwa, kiedy wytwór częściowo zachowuje cechy wzoru, albo identyczności – elementy wzoru przeważają¹⁰.

⁶ M. Kisiel, *Język muzyki i mowa muzyczna w dialogu dziecka z dorosłym w edukacji elementarnej. Ścieżki edukacyjne – teoria w praktyce*, Katowice 2015, s.107.

⁷ B. Dymara, *Dziecko w świecie sztuki*, Kraków 2000, s. 126.

⁸ M. Kisiel, *Język muzyki i mowa muzyczna w dialogu dziecka z dorosłym. Ścieżki edukacyjne – teoria w praktyce...*, dz. cyt., s. 95.

⁹ A. Grajpel, *Dziecko–szkoła–muzyka. Wybór materiałów posesyjnych*, Częstochowa 2003, s. 34.

¹⁰ K. Pater, *Muzyka i jej formy aktywności a preferencje nauczycieli w nauczaniu zintegrowanym*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2008, s. 110.

Allan Bloom w swojej pracy *Umysł zamknięty* stwierdził, że „nic bardziej nie wyróżnia tego pokolenia aniżeli nałóg słuchania muzyki”. I choć ta nieco prowokująca konstatacja dotyczyła głównie studentów amerykańskich w latach 80., to wydaje się – pisze Damian Labiak – że można ją z powodzeniem odnieść do współczesnej polskiej młodzieży¹¹. Główny cel ostatniej formy aktywności muzycznej, jaką jest słuchanie muzyki, sprowadza się do: wzbogacania doświadczeń słuchowych, kształcenia pamięci oraz wyobraźni muzycznej, jak również przekazywanie młodym ludziom wiadomości o dziejach muzyki i o muzyce w ogóle. Pełniej tę kwestię wyjaśnia Maria Przychodzińska: „Nauka słuchania muzyki, to droga aktywnego poznawania utworów muzycznych, krok po kroku, coraz dokładniejsze wnikanie we wszystkie ich warstwy: brzmienie, formę, wyraz, styl, tak, by z powierzchownie zauważanych stawały się stopniowo dobrze znajomymi, pamiętanymi, ocenianymi, przeżywanymi estetycznie”¹². Drogi rozwoju muzycznego dziecka są różne i powstają w ścisłym związku z formami jego kontaktu z muzyką oraz z jego doświadczeniami muzycznymi. Własna aktywność, oddziaływania wychowawcze, wpływy środowiskowe oraz zadatki genetyczne i anatomiczno-fizjologiczne to podstawowe i niezbędne czynniki dla rozwoju muzycznego dziecka. Ewa Parkita uważa, że rozwój muzyczny jest możliwy wyłącznie wtedy, gdy istnieją zadatki zdolności specyficznie muzyczne, takie jak: dyspozycje słuchowe, głosowe i ruchowe, które umożliwiają docelowo percepcję materiału dźwiękowego oraz działalność w obszarze różnych form aktywności muzycznej, a także właściwe czynniki środowiskowe (odpowiedni poziom kultury muzycznej otoczenia i wspieranie aktywności muzycznej dziecka)¹³. Wraz z rozwojem emocjonalnym i intelektualnym, zdolności muzyczne ulegają wzbogaceniu, umożliwiając w ten sposób estetyczne przeżywanie muzyki, rozwój indywidualnych zainteresowań i artystyczne wykonywanie muzyki – konkluduje Parkita¹⁴. Podobnego zdania jest Elżbieta Szubertowska, która uważa, że aktywność muzyczna jest realizacją potrzeb estetycznych w różnych formach, od wszelkich prób ekspresji artystycznej aż do aktywnej percepcji. Okazję do zaspokojenia tych potrzeb znajdują młodzi ludzie w różnych formach aktywności muzycznej nie tylko w szkole

¹¹ D. Labiak, *Edukacja muzyczna a zainteresowania muzyczne młodzieży (w opiniach gimnazjalistów)*, [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015, s. 71.

¹² M. Przychodzińska, *Słuchanie muzyki w klasach I–III. Przewodnik do płytoteki*, Warszawa 1990, s. 13.

¹³ E. Parkita, *Rola środowiska rodzinnego w stymulowaniu aktywności muzycznej dziecka*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2008, s. 168–169.

¹⁴ Tamże, s. 169.

(zajęcia lekcyjne i pozalekcyjne), ale często poza szkołą, realizując w nich swoje potrzeby i dając wyraz właśnie swoim zainteresowaniom¹⁵.

Młodzież i jej zainteresowania muzyczne w szkolnej edukacji muzycznej

Zainteresowanie muzyczne, zdaniem Kingi Lewandowskiej, jest dążnością do obcowania z muzyką poprzez upodobanie w uprawianiu różnych form aktywności muzycznej¹⁶. Wszystkie dziedziny sztuki, w tym szczególnie muzyka, oddziałują poprzez swoją treść emocjonalną, wywołując silne przeżycia. One to skłaniają młodych odbiorców muzyki, do coraz częstszych z nią kontaktów, przyjmując wspomniane już różne formy jej wyrażania: śpiew, gra na instrumentach czy taniec. W miarę zdobywania coraz bogatszych doświadczeń muzycznych zainteresowania muzyczne pogłębiają się i stają się zachętą do zdobywania wiedzy i umiejętności muzycznych, do szukania kontaktów z dziełami muzycznymi. Są one również przyczynkiem do rozwijania zainteresowań w ogóle, będących czynnikiem wpływającym na osobowość człowieka, na przyjmowanie określonych postaw wobec kultury i społeczeństwa. Rozbudzanie u młodzieży zainteresowań muzycznych ma zasadnicze znaczenie dla jej kulturalnego, społecznego i intelektualnego rozwoju. Zainteresowania te są jednym z czynników eliminujących z kręgu młodzieżowych zachowań i sposobu bycia, niektórych negatywnych zjawisk społecznych, takich jak: alkoholizm, narkomania, przestępczość¹⁷. Dlatego skierowanie uwagi na wybrany przez młodego człowieka kierunek zainteresowań i właściwe ich ukierunkowanie jest istotnym czynnikiem, który odciąga uwagę młodego człowieka od niepożądanych wpływów, np. środowiska młodzieży trudnej.

Edukacja muzyczna na wszystkich etapach rozwojowych dziecka i młodzieży musi wprowadzać młodych ludzi w historyczny dorobek muzyczny ludzkości, formować gust muzyczny, a zajęcia muzyczne muszą mieć charakter ogólnorozwojowy. Zofia Konaszkiewicz uważa, iż każde zajęcia muzyczne, niezależnie w jakiej formie są prowadzone, muszą uwzględnić trzy aspekty: edukacyjny, wychowawczy i korekcyjno-terapeutyczny. Autorka podaje, że podczas śpiewania w amatorskim zespole muzycznym, w którym wykonywany jest wartościowy repertuar kształtujący gust muzyczny, dziecko uczy się prawidłowej

¹⁵ E. Szubertowska, *Muzyczna aktywność własna a świadoma percepcja muzyki młodzieży szkół średnich*, Bydgoszcz 2002, s. 34-35.

¹⁶ K. Lewandowska, *Rozwój zdolności muzycznych*, Warszawa 1978, s. 37

¹⁷ H. Laskowska *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym ludzi młodych...*, dz. cyt., s. 88.

pracy z własnym głosem i zdobywa wiadomości z zakresu dynamiki i agogiki – mamy wówczas do czynienia z aspektem edukacyjnym. Poza tym uczestnik zajęć uczy się pracy w zespole, liczenia się z innymi, doświadcza tego, że efekt pracy zależy od wszystkich, oraz że zarówno sukces, jak i porażka są dziełem całego zespołu – są to więc walory wychowawcze. Zdarza się, że dzieci nieśmiałe w zespole nabędą stopniowo pewności siebie, a dziecko jękające się dzięki innemu sposobowi oddychania może swobodnie śpiewać, co daje mu wielkie zadowolenie – jest to więc aspekt korekcyjno-terapeutyczny. W dzisiejszych czasach trzeba zwrócić uwagę na wykorzystanie zajęć muzycznych dla stymulacji rozwoju dziecka, gdyż współcześni uczniowie mają bardzo wiele kłopotów z dobrym funkcjonowaniem fizycznym i psychicznym w społeczeństwie¹⁸.

Pozalekcyjne zajęcia muzyczne a doświadczanie muzyki przez młodzież w świetle literatury przedmiotu

Zmiany zachodzące w przestrzeni społeczno-ekonomicznej i technologicznej implikują konieczność zmian we współczesnej edukacji. Zdaniem Jerzego Zielińskiego „obserwuje się odejście od tradycyjnej edukacji preferującej przekaz treści na rzecz indywidualnego rozwoju jednostki, jej autokrację i przygotowanie do życia w zmieniających się warunkach. [...] Człowiek nowoczesnego społeczeństwa ma prawo do dokonywania wyborów, jest aktywny, podejmuje świadomie różne działania o charakterze samodoskonalącym”¹⁹. Za Zielińskim można powiedzieć, że w nowej edukacji chodzi o przygotowanie młodego pokolenia do: samodzielnego działania, rozwiązywania problemów, rozstrzygania konfliktów, dokonywania wyborów, współdecydowania o celach, treściach i metodach uczenia się. W ten kontekst myślenia wspaniale wpisują się pozalekcyjne zajęcia muzyczne w szkole, które służą rozszerzaniu i pogłębianiu wiedzy oraz rozwijaniu zainteresowań muzyką, a także życiem społecznym.

Zajęcia pozalekcyjne to „nieobowiązkowa wykonywana w czasie wolnym działalność uczniów w obrębie szkoły, obejmująca zajęcia w organizacjach młodzieżowych, kołach zainteresowań, świetlicy, sali gimnastycznej, na boisku czy w ogrodzie szkolnym”²⁰. W opinii Mirosława Kisiela organizowane w szkole zajęcia pozalekcyjne mają na celu ujawnianie zainteresowań i uzdolnień

¹⁸ Z. Konaszkiewicz, *Standardy edukacji muzycznej koniecznością naszych czasów*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2009, nr 3, s. 16.

¹⁹ J. Zieliński, *Przemiany w edukacji konsekwencją wyzwań wobec człowieka XXI wieku*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego*, red. D. Morańska, J. Jędrzejko, Dąbrowa Górnicza 2012, s. 45-46.

²⁰ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 206.

uczniów oraz przygotowanie alternatywnych sposobów spędzania czasu wolnego, a szczególnie:

- stymulowanie postaw twórczych, komunikowanie się z innymi, rozwijanie swojej osobowości poprzez własną działalność w czasie zajęć;
- zaspokajanie potrzeby twórczej aktywności, rozwijanie zdolności artystycznych, odnajdywanie swego miejsca w grupie rówieśniczej i uczenie się nawiązywania kontaktów międzyludzkich;
- przeciwdziałanie niepożądanym formom zachowań dzieci i młodzieży (patologiom społecznym)²¹.

Popularną formą czynnego uprawiania muzyki wśród pozalekcyjnych zajęć muzycznych jest chór szkolny z różnorodnym repertuarem muzycznym. Wspólne muzykowanie w chórze dostarcza wielu przeżyć estetycznych, pozwala młodemu człowiekowi spotkać się z bogatą twórczością, często – światową literaturą muzyczną, stwarza możliwość kulturalnego spędzenia czasu, a także uczestnictwa młodych w kulturze muzycznej społeczeństwa.

„W obliczu trudności związanych z kształtowaniem pewnych sfer osobowości młodego człowieka – stymulowanie aktywnością jego sił duchowych nabiera szczególnej wagi. Z nich bowiem czerpie młody człowiek motywy swojego postępowania, ukierunkowuje swoje działania. Tylko człowiek bogaty uczuciowo i wrażliwy, nieobojętny sprawom społecznym, potrafi znaleźć swój cel w życiu i swoje miejsce w społeczeństwie”²². Twórczy nauczyciel zajęć pozalekcyjnych może muzykę, jej elementy i formy aktywności (śpiew w chórze szkolnym) włączyć w proces nabywania przez młodych ludzi poszczególnych kompetencji wyrażony w umiejętnościach, niezbędnej wiedzy, w kreowaniu cech osobowości, które pomogą mu odnaleźć się w relacjach z ludźmi, przyrodą i wytworami kultury we współczesnym świecie – podkreśla M. Kisiel w publikacji naukowej *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*²³. Podobne stanowisko w tej kwestii ma Józef Kargul, którego myślenie o twórczości amatorskiej sprowadza się do stwierdzenia, iż amatorska twórczość artystyczna pozwala na odreagowanie napięć, niweluje stany znużenia, zmęczenia, uzupełnia właściwy dla każdego człowieka potencjał energetyczny. Często bywa, że uprawiając określoną dziedzinę sztuki (muzyki), amatorzy stają się ekspertami, znawcami przedmiotu. Należy zaznaczyć,

²¹ M. Kisiel, *Rozwijanie zainteresowań muzycznych dzieci i młodzieży poprzez uczestnictwo w różnych formach zajęć pozalekcyjnych*, [w:] *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2010, s. 30-31.

²² H. Laskowska, *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym*, ..., dz. cyt., s. 27.

²³ M. Kisiel, *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*, Dąbrowa Górnicza 2007, s. 14.

że „z punktu widzenia upowszechniania kultury najistotniejsze jest wyzwalenie postaw twórczych. Proces ten realizuje się w zespolonym działaniu wówczas, gdy jest ono ukierunkowane na wyzwolenie w każdej jednostce jej możliwości twórczych, stymulowanie ciągłego rozwoju osobowości, kształtowanie postawy doskonalenia i sublimacji własnych zdolności, nie tylko instrumentalnych, lecz także tych, które charakteryzują humanistyczny wymiar osobowości ludzkiej (strona moralna, uczuciowa, kulturalna)”²⁴.

W ogólnopolskiej dyskusji nad kondycją moralną współczesnego młodego pokolenia, uznawanymi przez niego wartościami, w których znaczną przewagę uzyskały elementy konsumpcyjne, zbyt mało pojawia się głosów wyrażających uzasadniony niepokój o poziom kultury, w tym estetycznej młodego pokolenia. Jak podaje Eugeniusz Rogalski – sytuacja ta powinna budzić określone refleksje w konfrontacji z oczywistym faktem, że kultura i wrażliwość estetyczna stanowią ważny składnik pełnej osobowości człowieka wzbogacający go duchowo i pozwalający na głębszy i bardziej osobisty kontakt z otaczającym światem. Sylwetkę młodego pokolenia formują wszelkie zdarzenia, których doświadczą, osoby z którymi się identyfikuje bądź odrzuca ich poglądy²⁵. Doświadczanie, przeżywanie i poznawanie muzyki są w całości wyrazem życia młodego człowieka. „Wszystko co jest dla dziecka nowe i ciekawe, oddziałuje na jego zmysły, kształtuje aparat percepcyjny i wyobraźnię. Świat doznań zmysłowych ożywia młodego człowieka, pobudza go emocjonalnie, wiąże uczuciowo z przedmiotami, ludźmi, zjawiskami przyrody. Skłania do własnych prób i działań w otoczeniu. [...] A poprzez przeżywanie, doświadczanie, poznawanie i działanie można w szerokim i różnorodnym zakresie przybliżyć dzieciom muzykę”²⁶.

W tym kontekście interesujące wydają się opinie uczestników chóru szkolnego w kwestii własnej aktywności muzycznej i powiązanie jej z rozwojem zainteresowań muzycznych, a szczególnie z umiejętnościami wokalnymi oraz z intensyfikacją przeżyć estetycznych rodzących się pod wpływem muzyki chóralnej. Problematyka badawcza odnosi się do zasadności i efektywności chóru szkolnego jako środka wychowania społecznego i kulturalnego.

²⁴ J. Kargul, *Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2012, s. 68-69.

²⁵ E. Rogalski, *Muzyka w powszechnej edukacji estetycznej...*, dz. cyt., s. 7.

²⁶ M. Kisiel, *Pedagogiczno-dydaktyczne implikacje dziecięcego przeżywania, doświadczania, poznawania i działania w obszarze muzyki*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2008, s. 24.

Założenia metodologiczne badań własnych w paradygmacie interpretatywnym

Badania empiryczne – jakościowe, skupiały się głównie na zainteresowaniach muzycznych młodzieży, roli chóru szkolnego w procesie inspirowania i rozwijania zainteresowań, na doświadczaniu muzyki na tych zajęciach, poprzez kształcenie dyspozycji twórczych, emocjonalnych i społecznych. Prezentowane badania zostały przeprowadzone na przełomie 2018/2019 roku wśród uczestników chóru jednej ze szkół podstawowych w Chorzowie. W badaniu wzięło udział dziewięć osób w wieku 14–16 lat (głównie dziewczęta). Badania umiejscawiają się w paradygmacie interpretatywnym. Materiał empiryczny zgromadzono wykorzystując technikę częściowo ustrukturyzowanego wywiadu.

Mieczysław Malewski wyjaśnia paradygmat interpretatywny następująco: „uczestnicząc w świecie społecznym, badacz ma tylko jedno narzędzie – pytanie, co się tutaj dzieje? Odpowiedzi na nie wyłaniają się stopniowo, w miarę jak ludzie mówią o swoich przeżyciach, pragnieniach, planach, w miarę jak ujawniają samowiedzę oraz wiedzę o świecie i innych ludziach. Angażując się w problemy badanej przez siebie zbiorowości, badacz zyskuje zdolność rozumienia specyfiki świata, w którym uczestniczy i czynników ją warunkujących. Wyniki tak zrealizowanych badań nie dają się ujmować w tabelach i przedstawiać na wykresach. Są one opisowe i przyjmują postać narracji czy eseju”²⁷.

Wedle tego paradygmatu, jak podaje Mirosława Nowak-Dziemianowicz, wiedza rozumiana jest jako „postać interpretacji, dokonywanej w obrębie tradycji i specyficznych warunków społecznych”²⁸. M. Malewski pisze, że badania jakościowe są pewnego rodzaju odzwierciedleniem i rezultatem ponowoczesności²⁹. W ujęciu Teresy Bauman w badaniach jakościowych nie chodzi o szukanie zależności przyczynowo-skutkowych, ale o rozumienie, które zdaniem autorki jest „procesem, w którym odkrywane są kolejne zasłony w poznaniu rzeczywistości. Nastawienie na rozumienie wynika z założenia, że «rzeczywistość mówi», a że jest ona «mądrzejsza» od badacza, jego zadaniem jest więc uważne jej słuchanie”³⁰. M. Nowak-Dziemianowicz podaje, iż zadaniem

²⁷ M. Malewski, *Metody ilościowe i jakościowe w badaniach nad edukacją. Spór o metodologiczną komplementarność*, „Kultura i Edukacja” 1997, nr 1-2, s. 19.

²⁸ M. Nowak-Dziemianowicz, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*, Wrocław 2016, s. 20.

²⁹ M. Malewski, *Badania jakościowe w naukach społecznych. O potrzebie metodologicznej wyobraźni*, „Terazniejszość – Człowiek – Edukacja” 2017, T. 20, nr 4(80), s. 105-120.

³⁰ T. Bauman, *Strategie jakościowe w badaniach pedagogicznych*, [w:] *Zasady badań pedagogicznych*, red. T. Pilch, T. Bauman, Warszawa 2001, s. 289.

badacza jest dotarcie do subiektywnych znaczeń, jakie swoim doświadczeniom nadają uczestnicy badań oraz przeniknięcie tego już zinterpretowanego świata³¹. Paradygmat interpretacyjny „kwestionuje dogmat poznawczego obiektywizmu, skłaniając się w stronę badań o charakterze jakościowym. Wiedza jest kreacją ludzkiego umysłu i zmienia się nieustannie. Ma charakter społeczny, a jej rozumienie przyjmuje postać interpretacji, dokonywanej w obrębie tradycji i specyficznych warunków społecznych. W interpretacji i nadawaniu znaczeń kluczową rolę odgrywają wartości wyznawane przez badaczy i badanych. Kreacja wiedzy jest ich dziełem”³². Punktem wyjścia w badaniach jakościowych nie jest teoria czy hipoteza, lecz sama rzeczywistość społeczna. Nie chodzi w nich o to, by uzyskać dane dające się ująć w matematyczne formuły³³ – zaznacza Witold Jakubowski.

Argumentem przemawiającym za badaniami jakościowymi było przekonanie, że to właśnie strategie jakościowe, „[...] kładąc nacisk na «przeżyte doświadczenie», są istotnie dobrze dostosowane do rozpoznawania znaczeń, które ludzie przypisują zdarzeniom, procesom i strukturom swego życia”³⁴.

Analiza wyników badań ukazująca doświadczanie przez uczniów muzyki na pozalekcyjnych zajęciach muzycznych w szkole

Zebrany materiał empiryczny i przedstawione wypowiedzi chórzystów, potwierdzają doświadczanie muzyki na tych zajęciach, poprzez kształcenie dyspozycji twórczych, emocjonalnych i społecznych w działaniu zespołowym, a także stymulowanie zainteresowań i uzdolnień młodzieży. Oto jedna z wypowiedzi: *Z niecierpliwością czekam na próby chóru. Uwielbiam śpiewać, a chór odpręża mnie od codziennych obowiązków. Jest to też moja jedyna możliwość nauki śpiewu i występu przed publicznością. Muzycznie spędzam czas wolny, mam fajne koleżanki i nie chce mi się wracać do domu.*

³¹ M. Nowak-Dziemianowicz, *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*, Wrocław 2016, s. 74.

³² W. Jakubowski, *Edukacja w świecie kultury popularnej*, Kraków 2011, s. 80; zob. M. Malewski, *Teorie andragogiczne. Metodologia teoretyczności dyscypliny naukowej*, Wrocław 1998, s. 27-35.

³³ Tamże, s. 81.

³⁴ D. Labiak, *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej...*, dz. cyt., s. 74; zob. M.B. Miles, A.M. Huberman, *Analiza danych jakościowych*, przeł. S. Zabielski, Białystok 2000, s. 10.

Wydawać by się mogło, że młodzi ludzie uwielbiają tylko szeroko rozumianą muzykę rozrywkową z królującym rockiem i jego przeróżnymi odmianami, ale rzeczywistość bywa inna. Jedna z chórzystek (Ania, lat 10) powiedziała: *Na chórze śpiewamy różne piosenki, także rozrywkowe, ale z dużym zaciekawieniem podeszłam do nauki pieśni patriotycznych z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Kocham muzykę, ale lubię również lekcję historii. Pieśni patriotyczne rozpały mój zachwyty. Zaraziłam nimi moje rodzeństwo. A i rodzice podchwycili ten ton. Można skonkludować, że zajęcia chóralne dla młodej dziewczyny są również świetną szkołą wychowania obywatelskiego.*

Generalnie odnosi się wrażenie, że uczestnicy chóru, poza *sensu stricto* śpiewem, mają skryte marzenia, a ta forma pozalekcyjnych zajęć muzycznych jest impulsem, miejscem do spełniania marzeń nastolatków w niedalekiej przyszłości. Świadczy o tym nieco dłuższa wypowiedź: *Od przedszkolaka lubiłam śpiewać, ale rodzice nie chcieli mnie zapisać do domu kultury. Mówili, że z tego śpiewania nie będzie żadnego pożytku. Chór pochłania dużo czasu a ja opuszczę się w nauce. Zdaniem rodziców muszę co roku mieć świadectwo z czerwonym paskiem. Zgodzili się jedynie na pozalekcyjne zajęcia, bo są za darmo i nie trzeba dojeżdżać autobusem. Bardzo się cieszę, dzięki chórowi lepiej śpiewam. Dowiedziałam się na zajęciach co to jest rytm, linia melodyczna, metrum, dynamika, charakter i nastrój utworu. Odkąd uczęszczam na chór, a występowałam również jako solistka, moje życie się zmieniło. Po ukończeniu szkoły podstawowej wybieram się na wokal do szkoły muzycznej. Rodzice słyszeli i widzieli mnie na występach z chórem. Przekonali się, że mam nie tylko talent muzyczny ale i ogromne zamiłowanie. W przyszłości nie muszę być lekarzem jak to sobie obmyślili, bo robię to co lubię najbardziej, spełniam swoje marzenia* (Weronika, lat 11). Powyższa wypowiedź pozwala wnioskować, że istotnym elementem rozumienia muzyki jest doświadczenie procesu tworzenia, po prostu znalezienia się w sytuacji twórczej, która w przyszłości rzeczywiście może zaowocować konkretnymi przedsięwzięciami artystycznymi, jak np. rozwijanie zainteresowań i umiejętności wokalnych w szkole muzycznej, a być może i na studiach artystycznych.

Kolejna respondentka (Kinga, lat 12) zdaje się potwierdzać to, na co wskazują pozostali chórzyści, podkreślając estetyczno-wychowawczy aspekt muzyki i zajęć muzycznych w ogóle: *Wcześniej tylko słuchałam różnej muzyki, uwielbiam gospel. Teraz cieszę się, że śpiewam w chórze. Fajny repertuar, bo i rozrywkowy i poważny, zależy na jakie okoliczności przygotowujemy. Występy przed publicznością podniosły moje poczucie wartości, czuję się jak artystka. Zyskałam grono koleżanek a wcześniej byłam raczej typem samotnika, ze słuchawkami na uszach, do północy wpatrzona w ekran komputera. Teraz coraz lepiej śpiewam, wreszcie to jest moje miejsce, tu jest życie, energia. nie mogę doczekać się*

kolejnych zajęć. Rodzice się cieszą, że przebywam w bezpiecznym miejscu i rozwijam się muzycznie. Mam marzenia ale teraz nie będę o nich mówić.

A oto inna opinia nastolatki dotycząca doświadczania muzyki na pozalekcyjnych zajęciach muzycznych: *Dopiero na chórze szkolnym odkryłam piękno muzyki ludowej. Wzrusza muzyka, wzruszają słowa mówiące o takim życiu codziennym, o dobru, wierze, miłości. Uczę się tutaj śpiewać a przy tym fajnie się bawię. Lubię też występować ale nie jest mi to obce, bo od trzech lat chodzę na naukę tańca. Może kiedyś założę zespół folklorystyczny, folkowy. Teraz chóry i zespoły folkowe są w modzie. Rodzice mnie wspierają, bo kiedyś w młodości chodzili na kurs tańca towarzyskiego do domu kultury (Magda, lat 12).* Wobec powyższych wypowiedzi, można wnioskować, iż kontakt nastolatków z muzyką, czynne uczestniczenie w śpiewie poza wartościami poznawczo-kształcącymi, pozytywnie nastraja, wzrusza i przygotowuje do percepcji całej muzyki artystycznej. Ważne jest, że rodzice również wspierają swoje dzieci w rozwoju zainteresowań muzycznych, a nawet niektórzy uczestniczą w ich występach. To nie tylko wzmacnia więzi rodzinne, ale z całą pewnością przyczynia się do wzmożonej aktywności wokalne dziecka i do jego ogólnego rozwoju muzycznego.

Kolejna z badanych uczennic (Weronika, lat 12) wypowiedziała się na temat doświadczania muzyki podczas śpiewu w chórze, dobrego samopoczucia w tej grupie artystycznej oraz na temat dalszych perspektyw muzycznych: *Lubię śpiewać w naszym chórze, występować, brać udział w konkursach. Śpiew i występy to dla mnie wielka radość. Kiedyś byłam bardzo nieśmiała a tu na chórze pozbyłam się tremy i nieśmiałości. Jestem pewna siebie. Wśród koleżanek zapominam o domowych kłopotach i kłótniach z rodzeństwem. Mam zamiar iść do liceum ogólnokształcącego i tam kontynuować naukę śpiewu w chórze, o ile taki będzie. Chętnie zapisałabym się również w liceum do koła teatralnego jeśli by takie było.*

Jeszcze jeden przykład (Aleksandra, lat 13) pokazujący, że doświadczanie muzyki na zajęciach pozalekcyjnych w szkole to nie tylko nauka pieśni, piosenek, szansa twórczego spełnienia się, wyzycia artystycznego, ale również alternatywa spędzania czasu wolnego dla wielu zagubionych młodych ludzi: *Byłam blokerką, to znaczy podobnie jak inni z mojego bloku lubiłam przesiadywać po lekcjach na klatce schodowej. Słuchaliśmy muzyki, przeważnie metalu, pop. Czasami z innymi podpalałam papierosy. Niby było fajnie ale czegoś mi brakowało. Wszyscy znajomi i w szkole wiedzieli, że mam ładny głos, fajnie śpiewam. Jedna z koleżanek z klasy zaproponowała mi chór. Po jakimś czasie zgodziłam się, chociaż niektórzy z dawnego towarzystwa śmieją się z moich nowych zainteresowań, ale ja nie zwracam na to uwagi. Pani powiedziała, że mam talent muzyczny i pięknie śpiewam. Uwierzyłam i chętnie chodzę na chór a przy tym zauważyłam, że lepiej się uczę, mam coraz lepsze oceny, już nie zapominam o pracach domowych. A występy przed publicznością szkolną i nie tylko to moja*

wielka radość. Na podstawie przedstawionej wypowiedzi można powiedzieć, że muzyczne zajęcia pozalekcyjne i doświadczanie muzyki pomogły badanej nastolatce wyjść z prawdziwej traumy i rozwijać się estetycznie, a także z optymizmem patrzeć w przyszłość.

Analiza zebranego materiału empirycznego oraz przedstawione wypowiedzi uczestniczek chóru szkolnego są podstawą do wyciągnięcia wniosków. Opinie badanych nastolatek wskazują, że „młody człowiek rozwija się dzięki temu, że jest aktywny i rozwija się tym lepiej, im owa aktywność jest jego własną aktywnością umotywowaną wewnątrznie”³⁵.

Podsumowanie

Śpiewanie w chórze szkolnym jako jedna z podstawowych form aktywności muzycznej kształci i rozwija podstawowe zdolności muzyczne, a przy tym wpływa korzystnie na wszechstronny rozwój młodego człowieka. Ze zgromadzonych opinii badanej młodzieży (dziewcząt) wynika, że zajęcia te uwzględniają zarówno aspekt edukacyjny, wychowawczy, jak i korekcyjno-terapeutyczny. Doświadczanie muzyki to stwarzanie warunków do samodzielnego wysiłku, działania, prezentacji swoich zdolności i ciągłego doskonalenia umiejętności wokalnych. Z wypowiedzi respondentek jednoznacznie wynika, że wszystkie chętnie biorą udział w tych zajęciach, które są ich odczuwaniem i doświadczaniem muzyki, a radość ze wspólnego działania z pewnością zaowocuje w ich dojrzałym, dorosłym życiu. Przeprowadzone badania pokazują również, że problemy młodych ludzi można rozwiązywać organizowaniem przez szkołę pozalekcyjnych zajęć muzycznych, które nie tylko zapobiegają siedzącemu trybowi życia, ale dla wielu zagubionych młodych ludzi są alternatywą spędzania czasu wolnego, ograniczając występowanie różnych form patologii społecznej wśród młodzieży. W kolejnych etapach prowadzonych eksploracji warto podjąć trud pozyskania informacji od nastoletnich chłopców ujawniających zainteresowania muzyką i aktywnie jej doświadczających.

³⁵ U. Macioł-Kisiel, M. Kisiel, *Aplikacyjny wymiar edukacji estetycznej dziecka*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2008, s. 87.

Bibliografia

- Bauman T., *Strategie jakościowe w badaniach pedagogicznych*, [w:] *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, red. T. Pilch, T. Bauman, Wyd. Żak, Warszawa 2001.
- Dymara B., *Dziecko w świecie sztuki*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000.
- Jacques-Dalcroze E.J., *Pisma wybrane*, przeł. M. Bogdan i B. Wakar, Wyd. WSiP, Warszawa 1992.
- Jakubowski W., *Edukacja w świecie kultury popularnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006.
- Kargul J., *Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury. Podręcznik akademicki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Kisiel M., *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2007.
- Kisiel M., *Pedagogiczno-dydaktyczne implikacje dziecięcego przeżywania, doświadczania, poznawania i działania w obszarze muzyki*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2008.
- Kisiel M., *Rozwijanie zainteresowań muzycznych dzieci i młodzieży poprzez uczestnictwo w różnych formach zajęć pozalekcyjnych*, [w:] *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą*, red. M. Kisiel, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2010.
- Kisiel M., *Język muzyki i mowa muzyczna w dialogu dziecka z dorosłym w edukacji elementarnej. Ścieżki edukacyjne – teoria w praktyce*, Wyd. Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka, Katowice 2015.
- Konaszekiewicz Z., *Standardy edukacji muzycznej koniecznością naszych czasów*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2009, nr 3.
- Labiak D., *Edukacja muzyczna a zainteresowania młodzieży (w opiniach gimnazjalistów)*, [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Wyd. LIBRON, Kraków 2015.
- Laskowska H., *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym ludzi młodych*, Wyd. Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1999.
- Lewandowska K., *Rozwój zdolności muzycznych*, WSiP, Warszawa 1978.
- Lipska E., Przychodzińska M., *Muzyka w nauczaniu początkowym. Metodyka*, WSiP, Warszawa 1991.
- Macioł-Kisiel U., M. Kisiel, *Aplikacyjny wymiar edukacji estetycznej dziecka*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2008.

Małewski M., *Metody ilościowe i jakościowe w badaniach nad edukacją. Spór o metodologiczną komplementarność*, „Kultura i Edukacja” 1997, nr 1-2.

Małewski M., *Badania jakościowe w naukach społecznych. O potrzebie metodologicznej wyobraźni*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2017, Tom 20, nr 4(80).

Nowak-Dziemianowicz M., *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacja sensów i znaczeń*, Wyd. Naukowe DSW TWP, Wrocław 2006.

Nowak-Dziemianowicz M., *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2016.

Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 1996.

Parkita E., *Rola środowiska rodzinnego w stymulowaniu aktywności muzycznej dziecka*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2008.

Pater K., *Muzyka i jej formy aktywności a preferencje nauczycieli w nauczaniu zintegrowanym*, [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2008.

Przychodzińska M., *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*, WSiP, Warszawa 1989.

Rogalski E., *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*, Wyd. Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1992.

Szubertowska E., *Muzyczna aktywność własna a świadoma percepcja muzyki młodzieży szkół średnich*, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002.

Szymańska G., *Popularyzacja muzyki środkiem wychowania młodych*, [w:] *Muzyka środkiem wychowania młodych*, red. J. Lach, Z. Nawrocka, M. Popielińska, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001.

Zieliński J., *Przemiany w edukacji konsekwencją wyzwań wobec człowieka XXI wieku*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego*, red. D. Morańska, M. Jędrzejko, Wyd. Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2012.